

שואל צריך הודאה במקצת כדי לחייבו שבועה אם טוען שמתה מחמת מלאכה, משום שנאמר בפרשת שואל הסמוכה לפרשת שומר שכר: "**וכי ישאל**", והרי וי"ן מוסיף על ענין ראשון, דהיינו לומר שדין השואל לענין זה כמוהו כשומר שכר.

שוכר צריך הודאה במקצת, ממה נפשך:

אי למאן דאמר: שוכר כשומר שכר הוא, אם כן היינו שומר שכר.

אי למאן דאמר: שוכר כשומר חנם, היינו שומר חנם.

ואמר רבי חייא בר יוסף: שומר חנם הטוען טענת גנב בפקדון, שטען נגנבה ממני, ונשבע על כך, והעידו עדים שהוא גנבו, אינו חייב כפל, עד שישלח בו יד. (1) היינו שבטרם שבועתו לשקר, השתמש בפקדון.

מאי טעמא [מה טעם הדבר]?, משום דאמר קרא⁽²⁾ בפרשת טוען טענת גנב "ונקרב בעל הבית אל האלהים, אם לא שלח ידו במלאכת רעהו". שזהו תחילת הפסוק, שהוא קרב לבית הדין, [הנקרא "אלהים"] לצורך שבועה, ונפטר על ידה. ופטור זה נאמר דוקא כשלא שלח ידו בפקדון, שהרי אף על זה הוא נשבע, כדמשמע קרא, שהוא קרב לבית הדין להישבע על שלא שלח ידו.

מכלל זה אתה למד, דאי שלח בה יד, מחייב כפל.

למימרא, וכונת הכתוב לומר, דבשלח בה

ופרענא [עד שיהיה בידי כסף לפרוע את הכל], הלכך רמא רחמנא שבועה עילויה [הטילה התורה עליו שבועה] כי חיבי דלודי ליה בכוליה [כדי שיודה בכולן].

וכאן שבה הגמרא לבאר, איך מתבאר על פי דברי רבה, שמסברא יש לנו לחייבו במלוה רק כשהודה במקצת, ולא בפקדון:

וגבי מלוה הוא דאיכא למימר הכי ש"אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו" ולכך מסתבר שפטרו הכתוב כשכפר הכל, אבל גבי פקדון שלא עשה לו המפקיד טובה, מעיז ומעיז, ולפיכך יש לחייבו שבועה אפילו כשכפר הכל בפקדון.

תני רמי בר חמא [כרבי חייא בר אבא ודלא כרב חייא בר יוסף]:

ארבעה שומריין אין מתחייבים שבועה כשכפרו הכל, ואין חייבים עליה כפל, אלא צריכין כפירה במקצת, והודאה במקצת, ורק בכי האי גוונא חייבים הם שבועה:

ואלו הן ארבעת השומרים: שומר חנם והשואל, נושא שכר והשוכר.

אמר רבא: מאי טעמא דרמי בר חמא?

שומר חנם צריך הודאה במקצת, משום דבהדיא כתיב ביה בשומר חנם "כי הוא זה", דמשמע הודאה במקצת.

שומר שכר צריך הודאה במקצת משום דיליף "נתינה נתינה" [שבשניהם נאמר: "כי יתן"] משומר חנם.

2. על פי רש"י בבבא מציעא שם בעמוד ב.

1. בשטמ"ק בשם הראב"ד כתב דבעינן שיבואו עדים ויעידו דשלח יד קודם שנשבע.

יד שחייב, שכך עיקר משמעות הפסוק, כדאמר רבי חייא בר יוסף לעיל.

אמר ליה רבי חייא בר אבא לרבי זירא: זו לא שמעתי [בנדון זה ממש לא שמעתי] לפשוט את ספקך, אולם **כיוצא בה** [דין אחר שאפשר להוכיח משם לנידון דידן] **שמעתי**.

דאמר רב אפי אמר רבי יוחנן: הטוען טענת אבד בפקדון **ונשבע על כך**, וחזר בו מטענתו הקודמת **וטען טענת גנב**, שלא אבד כמו שאמרתי קודם, אלא נגנב ממני הפקדון, **ונשבע על כך**, **ובאו עדים** והעידו ששקר הוא טוען והפקדון ברשותו, **פטור מכפל**.

מאי טעמא [ומה טעם הפטור]? **לאו, משום** [האם לא משום] **דקנה את הפקדון לגבי חיוב אונסין בשבועה ראשונה**, שנשבע שאבד [כדברי רב ששת לעיל, שכופר בפקדון נעשה עליו גולן וחייב באונסים. ובמקום שנשבע על כפירה, לכולי עלמא הדין כן].

והוא הדין בנידון דידן, כיון שקנה הפקדון לענין אונסין, משום ששלח בו יד, אינו מתחייב בכפל בכפירתו ושבועתו, כי נחשב הדבר כאילו כבר בדבר שלו.

ודחינן: **אמר ליה רבי זירא: לא**, אין הטעם שם משום שקנה לענין אונסין. אלא שם הטעם הוא **הואיל ויצא ידי בעלים בשבועה ראשונה**, כיון שנשבע פעם אחת על פקדון זה, יצא ידי חובת שבועת השומרים ונפטור מחיוב שבועה המוטל עליו, ויותר אין יכולים בי"ד להשביעו. ואף אם נשבע, אין

יד עסקינן. פירוש, סיפא של הפרשה, שנאמר שם "אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו", שזו היא פרשת חיובו של טוען טענת גנב שנמצא שקרן בשבועתו, מתייחסת הרשעתו אף אל שבועה זו. ומוכח שחיוב טוען טענת גנב הוא דוקא באופן שגם שלח בו יד.

אמר להו רבי חייא בר אבא: הכי [כך] אמר רבי יוחנן: חיובו של טוען טענת גנב, **בעומדת על אבוסה שנו**. שנהג בפקדון מעולם כדין. ולא שלח בו יד. [ובתורת משל הוא נקט פקדון של בהמה, שרועה באבוס כדרכה].

אמר ליה רבי זירא לרבי חייא בר אבא: מה כוונתו של רבי יוחנן באומרו "בעומדת על אבוסה שנו"?

האם דוקא **בעומדת על אבוסה קאמר**, ולא מתחייב טוען טענת גנב כפל רק באופן שלא שלח יד, **אבל שלח בה יד** קודם שנשבע, קנה הפקדון כלפי חיוב אונסין [כי אע"פ ששומר חנם פטור באונסין, בכל זאת, במקום ששלח יד מתחייב באונסי הפקדון כבחפץ שלו, שנזקי אונסיו עליו]. **ושבועה לא מהניא ביה כלום** לחייבו כפל אם נמצא שקרן, כי חיוב זה הוא דוקא בכפירת חפצו של המפקיד, וכאן כבר בחפץ שהוא קצת שלו.⁽³⁾

או דלמא, כוונתו היתה אחרת, ש"אפילו בעומדת על אבוסה" קאמר, שחייב כפל אפילו באופן שלא שלח בו יד שאינו כמשמעות הפסוק, וקל וחומר במקום ששלח

2. זהו מקורו מן הפסוק ועי' לקמן ציון 6 בדברי רב ששת החולק כיצד נחלקו בביאור הפסוק.

שטעם הפטור מכפל הוא משום שיצא ידי בעלים בשבועה ראשונה, ובלי זה היה חייב. והרי קנאו לענין אונסין, ודידיה קא כפר, אלא שמכל מקום אין טעם זה פוטרו⁽⁵⁾.

ומביאה הגמרא מאן דפליג על רבי חייא בר יוסף ודריש לקרא בדיוק להיפך:

אמר רב ששת: הטוען טענת גנב בפקדון כיון ששלח בו יד פטור.

מאי טעמא? [וטעם הדבר], דהכי קאמר רחמנא "ונקרב בעל הבית אל האלהים אם

זו שבועת השומרים, ואין עליה כפל כשנשבע לשקר. כי רק על שבועת השומרים המחוייבת בדיון, חייב כפל.

ומביאה הגמרא ראייה לדחיה זאת:

איתמר נמי אמר רבי אבין אמר רבי אילעא אמר רבי יוחנן: הטוען טענת אבידה בפקדון ונשבע וחזר בו⁽⁴⁾ וטען טענת גניבה [דלא נאכד כמו שאמר אלא נגנב], ונשבע, ובאו עדים שהפקדון בידו, והוא זה שגנבו, פטור מכפל, הואיל ויצא ידי בעלים בשבועה ראשונה [ומפורש במאמר זה,

משום דקנה בשבועה ראשונה והתם ל"ש לומר האי טעמא. דתו אין שבועתו השני' הייתה פוטרתו דהרי אי אמת הוה דבאמת נגנב אז ולא אכד היה נפטר בזה דהרי בשעה שנגנב עדיין לא נתחייב באונסין ובהכרח טעמא הוא כדיפרש"י דבכפירתו קנה החפץ לענין אונסין ועתה דטעין נגנב כבר שלו לענין אונסין ודידיה קא כפר.

4. ברש"י כתב דלא גרסינן הודה שנשבע לשקר, ובתוס' כתבו דאע"ג שהודה נפטר בשבועה ראשונה דאית ליה מגו דלא הוי מודה. ונראה לבאר שנחלקו האם אמרינן מגו לאפטורי משבועה. רש"י סבר לא אמרינן ותוס' סברי דאמרינן. וכן שיטת התוס' בב"מ צ"ז ד"ה ביום דהקשו היאך מגלגלים שבועה יפטר במגו דאבעי אמר איני יודע עיי"ש. ועי' נהמ"ש סי' פ"ב כללי מגו כלל כ"ח אימתי אמרינן מגו לאפטורי ואימתי לא אמרינן. ובש"ך בכללי מגו סבר דרק מגו דהעזה לאפטורי משבועה לא אמרינן. ולדידיה אי אפשר לפרש כך מחלוקתם דהכא אינו מגו דהעזה. ועי' בפנ"י ב"מ דף ג. אתוד"ה מפני.

ובטעם מחלוקתם ביאר בספר שיעורי בקיאות דלר"ח בעינן שישלח בו יד שיהא מעשה הדומה לגניבה דמעשה זה אף שלברו אינו כגזילה בצירוף טענתו שהיה נפטר ע"י חשיב כגנב, ובטעם רב ששת הביא מהראב"ד והרא"ש בשטמ"ק [בתוך דבריהם אליבא דר"י] דלא חייבה תורה על טוען טענת גנב אלא היכא דבטענת גנב היה נפטר, אך הכא אפילו היה באמת נגנב לא היה נפטר שהרי שלח בו יד ונתחייב אפילו באונסין. ועיי"ש עוד.

3. כן פ"י רש"י שזו היא הכוונה ב"דידיה כפר", ויש לעיין וכי משום חיוב אונסין חשיב כבר כפירה בדיליה והרי בעיקר שייך עדיין לבעלים דמצי אמר להו הרי שלך לפניך, ולפי הראב"ד והרא"ש בשטמ"ק הנ"ל ציון 2 איכא לפרש דשבועה לא מהני ביה לפוטרו דאף אי באמת היה נגנב הוא אינו פטור משום דנתחייב קודם לכן אפילו באונסין ע"י דשלח יד. ועי' גרעק"א שו"ת קמא סי' קצ"ב דהקשה כן. אלא דכתב להוכיח דברי רש"י מהא דמייתי גמרא מאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן מטוען טענת אכד וחזר וטען טענת גנב ובאו עדים דפטר ובעי' למימר

ברשותי, (8) דשמא הוא גנבה.

מאי לאו — מדמתחייב בכולהו יחד, שמע מינה ענין אחד הם, והאם לא תהא שבועה שלא שלחתי בה יד דומיא דשבועה שאינה ברשותי.

ודמיונס: מה שבועה שאינה ברשותי, כי מגליא מילתא כשמתגלה הדבר שהוא שקרן, שהפקדון איתיה ברשותיה [נמצא ברשותן] חייב כפל, שזהו עיקר הפרשה של טוען טענת גנב, אף שבועה שלא שלחתי בה יד, גם כי מגליא מילתא דשלח בה יד, חייב, היכא שנמצא שקרן בשבועה שאינה

לא שלח ידו וגומר. כלומר (6) קריבתו לבי"ד וכל דיני הפרשה האמורים בסופה "אשר ירשיעון האלהים", שמתחייב כפל כששקר, הם רק באופן שלא שלח ידו, כדכתיב בקרא. הא שלח ידו, פטור מן האמור בפרשה, שזהו חיוב הכפל.

וקמקשינן: אמר ליה רב נחמן: והלא (7) שלש שבועות משביעין אותו את שומר חנם שטוען נגנבה [כדאמר רב ששת בב"מ ו'] והם: א'. שבועה שלא פשעתי בה דאם פשע נהיה כגולן להתחייב באונסין. ב'. שבועה שלא שלחתי בה יד, דאם שלח יד גם נהיה כגולן להתחייב באונסין. ג'. שבועה שאינה

7. אע"פ דמנאם רב ששת בחדא מחתא נחלקו הראשונים אי כולהו מחוייבים מעיקר דין שומרים דהרמב"ם בריש פ"ד מפקדון כתב וז"ל המפקיד אצל חבירו ונגנב או אבד הרי זה נשבע ונפטר וכו' ומגלגלין עליו בתוך השבועה שלא פשע בהו כו' ולא שלח בו יד וכו', וכתבו הלח"מ שם וה"ה דס"ל להרמב"ם דעיקר השבועה היא שנגנב מרשותו — ובקצה"ח רצ"א ססקי"ב קרא לשבועה זו שאינה ברשותו. אמנם הרא"ש בהמפקיד [דף לו]; דקדק בשיטת הרי"ף דקסבר דכל הני ג' שבועות הם מעיקר דין השמירה. ועי' לח"מ רפ"ד משאלה בזה ובאבן האזל שם. [ועי' תוס' ב"מ ו. ד"ה שבועה. ובכתובות דף יח: ד"ה ובכולין עכ"פ אפשר להבין את יסוד מחלוקתם דלכאור' הרי בקרא נאמר להדיא אם לא שלח ידו ואם כן משמע דשבועה זו מעיקר הדין אך כבר נחלקו ר"ח בר יוסף ורב ששת בביאור האי פסוק אי הוה תנאי לפרשת טוען טענת גנב וממילא אינה מגוף השבועה. או דהוי שבועה מן השבועות דסיפא דקרא דנמצא רשע אזיל אף עליה, דמשמע דחלק מעיקר דין ש"ח שטוען נגנבה הוא.

5. עי' גרעק"א שו"ת הנ"ל דמסיק שם דליכא הוכחה אלא דליכא למימר שהא דמתחייב באונסים יפטרו מכפל הנחשב דידי' קא כפר. אולם בשולח יד עדיין איכא למימר שיפטר משום טעמא אחרינא דשבועה לא מהניא ביה דהרי אף אי באמת נגנב לא היה נפטר בשבועה שהרי חייב באונסין וכ"ש בגניבה ואם כן ליכא שבועה להתחייב עליה. ובגוונא דאיירי רבי יוחנן לא שייך ה"ט כלל וממילא ליכא הוכחה דטעם זה אינו.

6. יסוד המחלוקת בין ר"ח בר יוסף לרב ששת הוא בביאור הפסוק. לרבי חייא בר יוסף קרא מלמדנו שנקרב לשבועה אף שלא שלח יד, ונפטר בשבועתו, וממילא סיפא דקרא שהורשע איירי בהכל, ואף ע"ז, וממילא לא שמעינן דחייב כפל אלא באופן שהורשע על ששלח יד. ורב ששת דורש דכל קריבתו לפרשת טוען טענת גנב היא באופן שלא שלח יד. ואמנם חייב נמי להשבע על כך, אך זהו נמי תנאי מראש לכל חיובי הפרשה.

ברשותו.

אמר ליה רב ששת לרב נחמן: לא! אל תדמה לשבועה שאינה ברשותי, אלא שבועה שלא שלחתי בה יד דומיא דשלא פשעתי בה, שאף היא משבועתו של שומר חנם, ודמיונם הוא שכמו שבועה שלא פשעתי בה, **כי מגליא מלתא** [כשמתגלה הדבר] **דפשע בה** ונגנבה מתחת ידו **פטור מכפל,** שהרי לא הוא גנבה אלא הגנב גנבה משום פשיעתו בשמירה. **אף שבועה שלא שלחתי בה יד, כי מגליא מילתא** [כשנתגלה הדבר] **דשלח בה יד** קודם שנשבע שנגנבה ממנו, **פטור מכפל,** כשנתפס בשקרו שלא נגנב ממנו אלא הוא נגבו.

ואע"פ שבשבועה שלא פשעתי אין פטור הכפל מחמת הדין, אלא משום שלא שייך במציאות כלל, שהרי באמת נגנב ממנו ולא הוא גנבה, מכל מקום מדמה הגמרא את תוצאת השבועה למעשה, ולא את הטעם. וכמו ש"אשר ירשיעון", שמשלם כפל, לא מתייחס על שלא פשעתי, כך גם לא מתייחס על שלא שלחתי יד.

ועתה מביאה הגמרא שיש להסתפק, לפי ששינו לעיל⁽⁹⁾ שהכופר בפקדון כגון שטען נגנב ממני ונשבע והודה ששקר, משלם קרן וחומש ואשם. ואם באו עדים ששקר ולא נגנב ממנו, אלא הוא גנבו, משלם כפל כדין

טוען טענת גנב ואינו מוסיף חומש. שנאמר⁽¹⁰⁾ "בראשו וחמישיתו", ודרשינן, כשהקרן לבד משתלמת בראש מוסיף חומש, אך כשאין הקרן לבדה בראש אלא נוסף גם כפל, ליכא חומש

וקא בעי רמי בר חמא:

מה פוטרו מן החומש? האם ממון המחייבו **כפל** — היינו הממון שכפר בו שנתחייב עליו **כפל פוטרו מן החומש,** שאין מוסיפין חומש על ממון שכפר, שכבר מוסיף עליו **כפל.**

או דלמא שבועה המחייבתו כפל — היינו שנשבע על כפירתו והוברר שלשקר נשבע **פוטרו מן החומש.** דאין מוסיפין חומש על שבועת שקר שכבר חייב עליה **כפל.**

והוינן בה: **היכי דמי?** מאי נפקא מינה לדינא מהו הפוטר מן החומש.

ומבאר הגמרא: **כגון שטען טענת גנב, ונשבע שנגנב ממנו, וחרז בו מטענתו הקודמת ואמר מה שטענתי שנגנב ממני ונשבעתי על כך לא כך הוה, אלא קם וטען טענת אבד ממני אז, ולא נגנב. ונשבע על כך.**

ובאו עדים אקיימתא — על זמן שבועתו קז-א

8. והרי נשבע שנגנבה ממנו ולא פשע בה ואם כן היאך היא ברשותו וכתב המאירי דשמה החזירה כבר הגנב ואיהו נתן עיניו בו. ובקצה"ח סי' רצא ססקי"ב משמע דשבועה שאינה ברשותו היא השבועה הוא שנגנב דעי' ברמב"ם ריש פ"ד מפקדון דכתב שם דעיקר

9. לעיל ס"ה: